

Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár könyvritkaságai

A barokk építészet nagyszerű magyarországi alkotásaként ismert Főegyházmegyei Könyvtár nagyterme méltán tartozik Eger nevezetes látnivalói közé. Az Eszterházy Károly Főiskola copfstílusú épületében található mintegy hatvanezer régi, 1800 előtt készült és hozzávetőleg hetvanezer modernebb könyvnek helyet adó könyvgyűjtemény évente hazai és külföldi turisták tízezreit vonzza: rengeteg, osztálykirándulásuk keretében kulturális emlékhelyeket meglátogató közép- és általános iskolás diákot, nyugdíjascsoportokat, diplomáciai küldöttségeket, egyéni látogatókat stb.

A könyvtár azonban természetesen a tudományos kutatást végző szakemberek előtt is nyitva áll, hiszen ők is szép számmal fordulnak meg az értékes, sok unikumot (egyedi példányt) őrző bibliotéka olvasótermében. A most napvilágot látott kötet az első jelentős próbálkozás arra, hogy a könyvtár értékeit ne csupán külső megjelenésük alapján ítéljék meg az érdeklődők, hanem a könyvállomány tartalmáról, sokszor izgalmas sorsokat felmutató darabjairól is részletesebb információkhoz juthassanak hozzá, azaz betekintést kapjanak magukba a könyvekbe is.

A 166 középkori kéziratos és kora újkori nyomtatott művet többnyire incippittel és címlappal bemutató könyv szép keresztmetszetét adja egy közel 250 éves könyvtár állományának. A szerző mintegy az emberi élet leképezésének, korabeli könyvekben történő lecsapódásának, illetve ezek modern kori bemutatásának szenteli könyvét. Mindennek a kezdetét természetesen a transzcendens megragadása és értelmezésének lehetőségei jelentik, ennek fényében kerül sor a kötet egynegyedét kitevő „biblikus” részre, melynek keretében mintegy 40 írásművet elemez a szerző a bibliafordításoktól kezdve a keresztény szentek és tudósok, valamint a középkori szentbeszédgyűjteményeken át az egyháztörténeti forráskiadványokig és a protestantizmus alapvető munkáig. Egyetlen mű erejéig a „vallás torzképe: a babona” és a boszorkányság is terítékre kerül (86–87.). Ezt követi egy 12-12 műismertetésből álló

blokk, amely a gondolkodó és az alkotó embert állítja előtérbe a filozófiában és a művészetekben. Ebben az antológia szerzője az ókortól a 19. század elejéig élt auktorokhoz társítja reminiscenciáit és kommentárjait, miközben magyar, sőt nem egyszer egri vonatkozásokat is kiemel, melyek szervesen csatolják a magyar kultúrát is az európai kultúrkörhöz – tanúbizonyságát adva ezzel, hogy az Európai Unió egyáltalán nem új találmány, nem-hogy kulturális, de még politikai értelemben sem!

A következő nagyobb egységet az *Életünk tere: a Föld és az univerzum* cím alá rendeli a szerző, melynek keretében (30-nál is több mű példáján) földrajzi, kartográfiai, csillagászati, kozmológiai, technikai és orvostudományi kuriózumokat, érdekességeket vonultat fel. A tágabb térből közelítve szűkebb életterünk, Magyarország és Eger felé, Surányi közel 40 nyomtatvány segítségével tárja fel a Kárpát-medence, azaz a történeti Magyarország földrajzát, történetét, jogrendszerét, majd (egy kivétellel) külön kitér a magyar szépirodalom 18–19. századi, első kiadású remekműveire, tanügyi rendeleteket, tankönyveket és barokk kori egyetemi vizsgakönyveket vesz górcső alá, míg végül eljut a magyar orvosi életrajzi bibliográfiáig és végpontként az orvoslás kérdéséig Eger városában. A legutolsó nagy tematikus egységet a „könyvtárhasználatot, olvasást és a tudományos kutatást segítő könyvféleségek” (243.) bemutatása teszi ki. Talál-

kozunk itt enciklopédiákkal, bibliográfiákkal, szótárakkal, illetőleg a mindennapi életben használatos, a társas és a gazdasági életben való tájékozódást könnyebbé tevő nyomtatványokkal (14 tétel). Az egész válogatást ismét egy teológiai munka zárja le, keretet adva ezzel a gyűjteménynek, és pontot téve az egész antológiára.

A szubjektív válogatáson alapuló kötet előszavában az alábbi kijelentés olvasható: „A szerző nem restelli bevallani, hogy nem feltétlenül új ismereteket nyújtó művet kívánt tudományos igényvel bemutatni, s hogy nem idegen tőle bizonyos didaktikai szándék sem” (5.). Érdemes körüljárunk ennek a mondatnak az egyes részeit. Ami az új tudnivalók feltételezett hiányát illeti, azzal kapcsolatban azt kell mondanunk, hogy a szerző pusztán szerénységbe burkolózik. Igenis szép számmal kapunk újabb vagy újra napvilágra hozott, legalábbis a közember számára ismételten hozzáférhetővé tett ismereteket a kötetben. Így tudjuk meg példának okáért, hogy Egerben őrzik azt az 1394-ből származó *Miskolczy-féle misekönyvet*, amely tartalmazza a legkorábbi, biztosan Magyarországon és biztosan magyar ember által alkotott könyvillusztrációt (34–35.). Vagy értesülhetünk arról, hogy a Főegyházmegyei Könyvtár ritkaságai közé tartozik az a 15. század első felében készült *Dante-kódex*, amely az *Isteni színjáték* olasz lírai szövegének latin nyelvű prózafordítása mellett unikumként megőrzött egy Luxemburgi Zsigmond német-római császárnak és magyar királynak szóló ajánlást is (a Vatikáni Könyvtárban és a British Museum Könyvtárában őrzött egy-egy példány nem tartalmazza ezt a részt – 102–105.).

Igazi szenzációnak számít, hogy ebben a könyvtárban található meg a II. Rákóczi Ferencet haláláig hűségesen kísérő és támogató Mikes Kelemen autográf *Leveleskönyve* vagy *Törökországi levelei*, melynek jelentőségét mutatja, hogy egyes darabjai még a középiskolai magyartanításban is kanonizálódtak (210–213.). Külön érdekességnek számít, hogy 1807-ben Debrecenben megjelent Diószegi

Sámuel debreceni református lelkész és a *Lúdas Matyit* szerző Fazekas Mihály költő közös botanikai (!) munkája *Magyar fűvész könyv* címmel, ez megteremtette a manapság is használatos növénynevek magyar tudományos nomenklatúráját. Érdekes mentalitás- és könyvtártörténeti adalék, hogy a munka igen hamar ritka könyvvé vált, hiszen a Diószegi által vezetett parókia pincéjében a könyvek kétharmadát belakmározták az egerek (225.).

Nagyszerű tudományos teljesítményként kell értékelnünk, hogy a szerző külön hangsúlyt fektet a hungarica és az agriensia, azaz a magyar és az egi vonatkozások kiemelésére. Tudtán kívül csatlakozik így az Országos Széchényi Könyvtár által régóta koordinált, könyves hungarica anyagok regisztrálását végző, hivatásosokból és „külsősökből” álló kisszámú csapathoz, és nem egy esetben olyan újdonságról számol be, amely eddig ismeretlen volt a hazai szakemberek előtt is (például a 195. és a 229. oldalon). A könyv talán legnagyobb érdemét éppen ebben a tényben kell látnunk: tudós szorgalommal gyűjti össze a regionális és helyi vonatkozású adatokat, szépen gazdagítva ezzel a helytörténeti gyűjteményt alkotó bibliográfiai tételek sorát.

A „tudományos igény” vonatkozásában ambivalens helyzettel találta magát szemben a recenzens. A mű – kiállítását tekintve – alapvetően népszerűsítő kiadvány, azaz nem tartalmaz szövegközi hivatkozásokat, lábjegyzeteket, és a tudományos apparátusból hiányzik a szakirodalom felvonultatása is. A főszöveg sem ragaszkodik általában a kötött, szárazabb tudományos stílus elvárásaihoz. Viszont a szerző sok esetben nem tud elszakadni korábbi szakirodalmi olvasmányaitól, és a főszövegbe bújtatva megadja a hivatkozások többé-kevésbé azonosítható lelőhelyét is (például a 65., a 207. és a 215. oldalon). Ezt a felemás megoldást érdemes lenne egy következő, tudományos igényű kiadásban megszüntetni, vagy pedig a népszerű kiadásból a rejtett hivatkozásokat is kihagyni.

A „didaktikai szándék” megjelenése egyértelmű az egész kiadványban. Az egy-

szerűen fogalmazott mondatok, a többnyire magyarázatokkal ellátott terminus technicusok, a rengeteg kép és a hozzájuk tartozó, általában rövid szöveges leírások, valamint az érdekes, figyelemfelkeltő, sokszor magyar vonatkozású momentumok kiemelése a hatalmas mennyiségű szöveganyagból minden bizonnyal sok olvasót vonzanak majd. Ugyancsak a könyv várható népszerűségét segítheti elő az a stílus, amelynek jellemzője, hogy a szerző kiváló érzékekkel ragadja meg az egyediséget, a kuriózumot, tehát azokat a karakterisztikus jegyeket, amelyek érdekessé tehetik a régi dolgokat a ma embere számára. Nem merül el túl mélyen a filozófia, a vallás vagy például a biológia világában, csak a szükséges mértékig érinti az egyes területeket.

További értéke a munkának, hogy többször tudománytörténetileg jelentős, ám manapság csak igen ritkán emlegetett műveket állít ismét reflektorfénybe, és próbálja meg újra beemelni a köztudatba (így például Sartori Bernardnak a magyar filozófiai nyelv megteremtésére tett kísérletét [*Magyar nyelven filozofia*. Eger, 1772] 100–101.). Nem pusztán karitatív szolgálat ez a szerző részéről, hanem igen méltánylandó tett, hiszen egy-egy ilyen elfeledett munka felemlegetésével akár az eddig kialakított tudományos-tudománytörténeti kép átgondolására is serkenthet. Ezenkívül felhívja a figyelmet többek között a magyar kulturális emlékezet fenntartását tápláló olyan nyomtatványokra is, mint például a Gerhard Mercator és Jodocus Hondius által készített, kozmo-

gráfiai elmélkedéseket is tartalmazó hatalmas atlaszra, amely attól válik igazán fontosá számunkra, hogy a kötetstábláján latin nyelvű, aranyozott poncolással az alábbi, az egykori tulajdonlást jelző szöveg olvasható: „Rákóczi György, Erdély fejedelme, az Úr 1632. évében”. Szintén fontosnak tartom kiemelni: a jelen könyv olvasásakor egyértelművé válik, hogy az Egri Főegyházmegyei Könyvtár számtalan, mára már ritkaságszámba menő, éppen ezért szinte hozzáférhetetlen editio princepsét, azaz első kiadást őriz, amely igen fontos tudni-

való akár a „laikusok”, akár a kutatók számára.

Az előszóban expressis verbis kimondott nevelési céllal összeválogatott érdekességgyűjtemény nem merül el túlságosan, azaz a széles rétegek számára elrettentő módon egyetlen témakörben sem, hanem megtalálja a középutat az egyes témák között. Az olvasó így nem fárad el, nem veszíti el a kedvét a szövegek tanulmányozásában, és mivel mindenhol képekre botlik, az olvasás sem tűnik folyamatos megterhelésnek számára.

Külön érdekességnek számít, hogy 1807-ben Debrecenben megjelent Diószegi Sámuel debreceni református lelkész és a Lúdas Matyit szerző Fazekas Mihály költő közös botanikai (!) munkája Magyar fűvész könyv címmel, ez megteremtette a manapság is használatos növénynevek magyar tudományos nomenklatúráját. Érdekes mentalitás- és könyvtártörténeti adalék, hogy a munka igen hamar ritka könyvvé vált, hiszen a Diószegi által vezetett parókia pincéjében a könyvek kétharmadát belakmározták az egerek.

Az egyszerűen megkomponált, az idegen terminusok magyarázatát szinte mindenkor tartalmazó (kivéve a 169. oldalon a „balneológia” és az „iatrokémia”, illetve a 249. oldalon a „lycographia” fogalmakat), csak a lényegre koncentráló, éppen ezért rövid szövegek szintén elősegíthetik a könyvben való elmélyülést.

Az egyes műleírások önmagukban is megállnak, nem feltétlenül szükséges őket nagyobb kontextusba helyezve vizsgálni – noha ennek lehetőségét sem zárják ki. Már-

pedig ezek a szempontok és az a tény, hogy a szerző elsősorban a hétköznapi emberek számára is érdekesnek tűnő dolgokat emel ki egy egyébként általuk csupán turisztikai látványosságnak számító, a fizikai hozzáférési tartományon kívül eső könyvtár anyagából, máris fél sikernek számít.

Több helyütt az az érzése támad az olvasónak, mintha szellemi rokonság állna fenn például Egon Friedell és Ráth-Végh István népszerű, művelődés- és mentalitástörténeti érdekességeket, kuriózumokat tárgyaló munkái és Surányi könyve között. Márpedig ha ez így van, akkor a vonzó témán és a jó érzékkel kidomborított részleteken túl a megfelelő propaganda, illetve a következő,

a zavaróan nagy számú helyesírási és gépelési hiba miatt mindenképpen szükséges átdolgozott kiadásnak a jelenlegi 200-nál nagyobb példányszáma ezt a kötetet akár népszerű olvasmánnyá is teheti Magyarországon. Egy azonban biztos: legalább a középiskolai és a közkönyvtárakban feltétlenül ott lenne a helye.

Surányi Imre (2009): *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár könyvritkaságai. Válogatás a 11–19. századokban megjelent kéziratos és nyomtatott művek közül.* Liceum Kiadó, Eger.

Verók Attila

Eszterházy Károly Főiskola
Médiainformatika Intézet

Kalauz a kommunikáció- és a képelemélet világában

Horányi Özséb Jel, jelentés, információ, kép című könyvében megjelenik a szerző munkásságát végigkísérő interdiszciplináris tudományszemlélet, mely a felvetett témák és a köztük lévő kapcsolatrendszerek segítségével sokszínű gondolatmenetet tartogat az olvasó számára. Horányi a szemiotika tudományközi voltát hangsúlyozza: azt vallja, hogy egyetlen vizsgálati mód sem alkalmas arra, hogy a szemiotikai jelenségeket a maguk teljes mélységében tárja fel. Meg kell őrizni a nyitottságot minden más tudományterület felé, ahogy a szerző is felhasználja többek közt a nyelvészet, a szociológia és a matematikai logika eredményeit is.

A kiadvány alapjául a szerző két, korábban már publikált műve szolgált. A *Jel, jelentés, információ* című könyv 1975-ben a Magvető gondozásában jelent meg (Horányi, 1975), a jelen kötet második részét alkotó tanulmányt pedig a Petőfi S. János által szerkesztett *A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé* című összeállításban került kiadásra 1991-ben (Horányi, 1991).

A szövegek minimális átdolgozással kerültek be a kötetbe. Ennek köszönhető, hogy a kommunikációelméletben a '70-es évek óta történt változások nincsenek jelen a könyvben. Ez egy aktualizált és kontextusba helyező bevezető tanulmány segítsé-

gével áthidalható lett volna, ahogy ez a szerző más műveiben meg is történt. Szintén 1975-ben jelent meg a szerző Szépe Györggyel közösen szerkesztett kötete *A jel tudománya* (Horányi és Szépe, 1975) címmel, melynek célja volt, hogy átfogó képet nyújtson a szemiotika tudományok közt elfoglalt helyéről, az alapfogalmak tisztázása mellett teret engedve a különböző szemléletmódoknak is. Ezzel a törekvéssel válhatott a téma alapirodalmává, így a könyv 2005-ben szintén bővített kiadásban jelenhetett meg (Horányi és Szépe, 2005). A szerkesztőknek itt kimondott célja volt az elmúlt három évtizedben történetekre való reflektálás, s ennek szellemé-